

Georgios Gemistos Plethon

ÎN CE PRIVINȚE
SE DEOSEBEȘTE
ARISTOTEL DE PLATON

Ediție bilingvă

Traducere, comentarii și studiu
de Alexander Baumgarten

POLIROM
2021

Colecție coordonată de Alexander Baumgarten

Consiliul științific:

Alexander Baumgarten (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)

Andrei Bereschi (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)

Monica Brânzei (Institut de recherche et d'histoire des textes, Paris)

Anca Crivăț (Universitatea din București)

George Grigore (Universitatea din București)

Eugen Munteanu (Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași)

Ioana Munteanu (Universitatea din București)

Adrian Papahagi (Centrul *Codex*, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)

Alexandru-Florin Platon (Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași)

Bogdan Tătaru-Cazaban (Institutul de Istoria Religiilor al Academiei Române, București)

Anca Vasiliu (Centre National de la Recherche Scientifique, Paris)

© 2021 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: Benozzo Gozzoli (1420-1497), *Procesiunea celui mai tânăr rege*, frescă, Palazzo Medici Riccardi, Florența (detaliu)

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,

sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

GEMISTOS, GEÖRGIOS

În ce privințe se deosebește Aristotel de Platon / Georgios Gemistos Plethon; trad., comentarii și studiu de Alexander Baumgarten. – Ed. bilingvă. – Iași: Polirom, 2021

Conține bibliografie

ISBN: 978-973-46-8409-0

I. Baumgarten, Alexander (trad.)

1

Printed in ROMANIA

Cuprins

<i>Quasi Platonem alterum. Note privind mesajul lui Georgios Gemistos Plethon despre Platon și Aristotel spre cultura Renașterii italiene (Alexander Baumgarten).....</i>	5
Planul tratatului.....	49
Περὶ ὧν Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται	56
<i>În ce privințe se deosebește Aristotel de Platon.....</i>	57
<i>Note</i>	153
<i>Bibliografie.....</i>	173

V

[5] Βούλομαι δέ τι καὶ περὶ τῶν ἐς τὰς ἀρετὰς αὐτῷ πεπραγματευμένων βραχὺ εἰπεῖν καὶ δεῖξαι ὅσον καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις λόγοις τοῦ καλῶς ἔχοντος ἀπολείπεται. Μεσότητος τὰς ἀρετὰς εἶναι φησὶ, τὰς δὲ κακίας ἀκρότητας, τῶν παθῶν δὴ λέγων μεσότητος τῶν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν αὐτῶν ἀκρότητας αὖ. [10] Ἦντινα δὲ βούλεται ἀρητῆς εἶναι μεσότητα, γένοιτο γὰρ ἂν πλεοναχῆ μεσότης ἦτοι τῷ ποιῶ ἢ τῷ ποσῶ, οὕτως μὲν ἀπλῶς οὐ πάνυ τοι διασαφεί· ἐκ μέντοι βραχέος αὐτῷ λόγου εἰρημένου ἔστι λαβεῖν, ἐν ᾧ τὸ τοὺς σκηπτούς τε καὶ σεισμοὺς οὐ δεδιέναι ἐν κακίας μέρει τίθεται. Φαίνεται γὰρ ἐκ τούτου οὐ τῷ ποιῶ [15] τὰ τε θαρραλέα καὶ δεινὰ διαιρῶν, ἀλλὰ μεγέτει τὲ καὶ σμικρότητι, καὶ ὅλως τῷ ποσῶ. Ἄλλ' οὐχ οἱ περὶ Πλάτωνα οὕτω, οὐδέ γε τῶν ἄλλων οἱ τὰ βελτίω πάντες φρονοῦντες, ἀλλὰ τὸ μὲν αἰσχρὸν πᾶν δεινὸν, ἂν τε μέγα ἂν τε σμικρὸν ἦ, τὸ δ' οὐκ αἰσχρὸν θαρραλέον πᾶν ἀξιοῦντες εἶναι, ἐν τῷ ποιῶ οὐκ ἐν τῷ ποσῶ τό [20] τε δεινὸν καὶ θαρραλέον τίθενται. Σεισμοὶ δὲ καὶ σκηπτοὶ πῶς ἄξια δέους, ἅ γε μὴ αἰσχρὰ μὴ δὲ κακίῳ ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον; Ὅλως τὲ τὸ τοὺς σκηπτούς

V

[5] Doresc să spun ceva pe scurt și despre lucrările pe care le-a compus în privința virtuților și să arăt în ce măsură și în aceste raționamente elle-a lăsat deoparte pe cele care <ar fi fost> corecte. Căci el spune că virtuțile sunt medietăți, iar viciile sunt extreme⁷⁶, vorbind despre medietăți în cazul afectelor sufletului⁷⁷, iar în privința extremelor la fel. [10] Dar el nu clarifică, în general, deloc ce fel de medietate vrea să existe pentru virtute, căci ar exista mai multe feluri de medietate, fie după calitate, fie după cantitate⁷⁸. Putem să preluăm, totuși, spusa lui dintr-un scurt enunț în care propune să nu te sperii de furtuni și de cutremure de partea viciului⁷⁹. Căci reiese din acest <enunț> că el nu distinge [15] ceea ce este redutabil și înspăimântător potrivit calității, ci după mărime și micime și, în general, după cantitate⁸⁰. Dar cei care îl <cultivă> pe Platon nu gândesc așa și, într-adevăr, nici toți aceia care sunt mai buni între alții, ci, considerând că tot ceea ce este rușinos este înspăimântător, fie că este mare sau mic, dar că nimic redutabil nu este rușinos, pun redutabilul și înspăimântătorul în <categoria> calității, iar nu a cantității. [20] Cum ar putea să fie demne de spaimă cutremurele și furtunile,

δεδιέναι πῶς οὐκ ἀνόητον, οὐ μόνον ὅτι οὐκ αἰσχροὺν τό γε κεραυνωθῆναι καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τοῦδε τοῦ θνητοῦ ἀπαλλαγῆναι, οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἡμέτερον τοῦργον, ἵνα [25] δὴ καὶ ἡμῖν ἦτοι καλὸν ἢ ἢ αἰσχροὺν, ἀλλὰ καὶ ὅτι πρῶτον μὲν τῶν τι ἐπ' ἐλάχιστα συμβαινόντων ἐστὶ τὰ δὲ τοιαῦτα πολλὴ μωρία προσδοκῶντα δεδιέναι, ἔπειθ' ὅτι οὐδὲ περιγίγνεται τις ἀλεωρῆ δεδιόσιν. Ὁ μὲν γὰρ χειμῶνα δεδιὼς κἂν φράζαιτο πρὸς αὐτὸν, καὶ ὁ θηρίον κἂν φυλάζαιτο· ὁ δὲ σκηπτὸν δεδιὼς πῶς [30] ἂν φυλάζαιτο; Ὡστ' ἂν πάντα τρόπον ἀδεέστατον δέος φοβοῖτο ὁ σκηπτὸν δεδιὼς.

Ἔτι γε μὴν κάκεινο ῥητέον· ὄντος γὰρ τοῦ καλοῦ κάγαθοῦ ἐν τῶν παθῶν τῶν τῆς ψυχῆς μεσότητί τινι διὰ τὸ ἀμφοτέροις τὸν καλὸν κάγαθὸν τοῖς ἐναντίοις πάθεσι χρῆσθαι, θαρροῦντα δεδιότα, ἐπιθυμοῦντα ὀλιγοῦντα, τῷ μέντοι [35] οὐχ αἰσχροῦ τε καὶ αἰσchrῶ, καὶ καλῷ τε καὶ οὐ καλῷ τούτων ἑκάτερα ὀρίζοντα, φανήσεται καὶ ὁ τούτῳ ἐναντιώτατος ὁ παμμόχθηρος οὐδὲν ἦττον ἐν μεσότητί τινι καὶ αὐτὸς ὢν. Ἀριστοτέλους ἐν μόναις ταῖς ἀκρότησι τὴν κακίαν τιθεμένου, ἀλλ' ὁ μὲν πάντων ἐπιθυμῶν ὢν τε χρῆ καὶ ὢν μὴ χρῆ, οὐ δὴ που ἐν τῷ ὢν χρῆ ἐπι- [329] θυμῆν μοχθηρὸς ἂν εἴη τις, οὐδέ γε ὁ πάντων ὀλιγοῦν, ὅταν καὶ ὢν ἂν δέη ὀλιγοῦν. Ὡστε τούτοις μὲν ἂν ἑκάτερος ἡμιμόχθηρός πως εἴη. Ὁ δὲ παμμόχθηρος ἄνθρωπος καὶ τῷ καλῷ κάγαθῷ ἐναντιώτατος, ἐκεῖνος ἂν εἴη, ὁ μὲν ἂν δέοι ἐπιθυμῆν

de vreme ce ele, de fapt, nu sunt rușinoase și nu îl fac pe om mai rău? Cum de s-a gândit să pună spaima în general în raport cu furtunile? Nu doar pentru că nu este ceva rușinos să fii trăsmit și să fii astfel îndepărtat de ceea ce este <în tine> muritor, căci acest lucru nu este treaba noastră, așa încât [25] <să ni se spună> că este pentru noi bună sau rușinoasă⁸¹, ci și pentru că, mai întâi, asemenea lucruri fac parte dintre cele care se petrec foarte rar, iar apoi, cei care consideră că trebuie să acorde multă grijă nu găsesc, din această cauză, un mod de a scăpa de ele? Căci cel care se teme de vijelie ar putea să se păzească de ea, iar de o fiară s-ar putea apăra: dar cel care se teme de o furtună cum [30] s-ar putea păzi? Așa încât cel care se teme de o furtună ar resimți o spaimă în orice caz total fără temeii.

Mai trebuie spus și următorul lucru. Dacă ‚adevărul și frumosul’ se află la o medietate între afectările sufletului, pentru că <omul> ‚adevărat și frumos’ se folosește de ambele afecte opuse, <care întruchipează> temerarul și înspăimântatul, pofticiosul și disprețuitorul, separându-le pe fiecare după cum este [35] nerușinos sau rușinos, frumos sau nefrumos, se va părea atunci că cel care este cu totul contrar acestuia și este întru totul rușinos se va afla, nu mai puțin și el, într-o anumită medietate. Deși Aristotel așază viciul doar în extreme, totuși cel care resimte toate dorințele, fie că trebuie, fie că nu trebuie <să le aibă>, nu ar putea fi un ticălos, întrucât do- **[329]** rește ceea ce trebuie, și nici cel care le disprețuiește pe toate, întrucât le disprețuiește pe cele care trebuie <disprețuite>. Deci fiecare dintre aceștia va fi oarecum doar pe jumătate vicios. Însă

αὐτὸς [5] ὀλιγωρῶν, ὧν δ' ἂν ὀλιγωρεῖν δέοι ἐπιθυμῶν, ὃς ἄτε ἀμφοτέροις μὲν τοῖς ἐναντίοις πάθεισι χρώμενος, κακῶς δὲ χρώμενος, ἀμφότερον ἔν τε μεσότητι τινι καὶ αὐτὸς εἶη ἂν καὶ ἅμα τῷ καλῷ κάγαθῷ ἐναντιώτατος. Ἐς τοσοῦτον μὲν δὴ καὶ περὶ τούτου.

Τὰ δὲ περὶ τοῦ τέλους αὐτῷ τοῦ ἐσχάτου λεγόμενα πῶς οὐ [10] μεμπτὰ οὐ τὸ καλὸν, ἧ οἱ τὰ βελτίω φρονοῦντες πάντες, ἀλλὰ τὴν ἡδονὴν τιθεμένῳ τάγαθόν, προστιθέντι δὲ δὴ καὶ τὴν θεωρητικὴν; Καίτοι εἰ ἡ ἡδονὴ ἢ γε θεωρητικὴ τάγαθόν ἐστιν, εἰ μὲν καθ' ὅσον θεωρητικὴ ἢ γε ἡδονὴ ἀγατόν ἐστι, τὸ θεωρεῖν ἀπλῶς ἂν εἶη τάγαθόν, ἂν τε ἡδονὴ αὐτῷ ἐπιπῆται, ἂν τε καὶ μὴ· εἰ δὲ [15] τὸ θεωρεῖν καθ' ὅσον ἡδὺ ἀγαθόν ἐστιν, ἢ ἡδονὴ αὖ εἶη ἂν ἀπλῶς τάγαθόν, ἂν τε θεωροῦσιν ἡμῖν, ἂν τ' ἄλλο τι πράττουσι συμβαίνη. Κατὰ δ' ἀμφότερον τάγαθόν εἶναι τὴν γε θεωρητικὴν ἡδονὴν, καὶ καθ' ὅσον θεωρητικὴν καὶ καθ' ὅσον ἡδονὴν ἀμήχανον, εἰ μὴ καθ' ἕτερόν τι ἔν καὶ κοινόν, ὃ ἀμφοῖν τούτοις ὑπάρξει· ἔν [20] γὰρ τι δεῖ εἶναι καὶ τὸ ἡμῖν ἄνωθεν τε καὶ ἀπὸ τοῦ ὑπερουσίου ἑνός τε καὶ ἀγαθοῦ ἐφῆκον ἀγαθόν, δι' ὃ καὶ τὰλλα ἡμῖν τὰ αὐτοῦ μετίσχοντα ἀγαθὰ ἔσται. Ἡμεῖς μὲν οὖν τὸ καλὸν αὐτὸ εἶναι φασμέν, οὗ καὶ θεωρία μετασχοῦσα ἀγαθόν ἐστι καὶ ἡδονὴ καὶ ἄλλο πᾶν ὄτιον.

Ἄλλ' Ἀριστοτέλης ἔοικε διὰ τοῦτο τῇ ἡδονῇ [25] τὴν θεωρητικὴν προστεθεικέναι, ἵνα τὴν οἰκείαν

omul într-unul ticălos și absolut opus celui ‚bun și frumos’, adică cel care disprețuiește ceea ce [5] ar trebui dorit și dorește ceea ce ar trebui disprețuit, care se folosește de ambele pasiuni opuse și se folosește într-un sens rău, ar fi în raport cu ambele într-o anumită medietate și simultan absolut contrar omului ‚bun și frumos’. Destul despre aceasta.

Cum să nu îi fie reproșabile, <apoi>, cele spuse de el despre scopul ultim⁸², [10] de vreme ce el nu consideră că binele este frumosul⁸³, ci plăcerea, chiar dacă adaugă faptul că este cea contemplativă⁸⁴? Și chiar dacă plăcerea care este contemplativă este binele, dacă plăcerea este bună în măsura în care este contemplativă, atunci contemplarea în sens absolut ar fi binele, fie că plăcerea o însoțește, fie că nu. Dar, dacă [15] contemplarea este un bine întrucât este plăcută, atunci plăcerea ar fi, pe bună dreptate, în sens absolut binele, dacă ea ne-ar însoți când contemplăm sau când facem altceva. Dar potrivit ambelor <posibilități>, atât în sens de contemplativă, cât și în sens de plăcere, nu merge ca plăcerea contemplativă să fie binele, de nu cumva <acest lucru se petrece> potrivit unui alt <termen>, unic și comun, care să se afle în aceștia amândoi. Căci ceva unic [20] trebuie să fie și binele care nouă ne provine de sus, și de la Unul cel suprasubstanțial, și de la Binele prin participarea la care vor fi bune pentru noi toate celelalte. Așadar, noi spunem că Frumosul în sine este acela prin participarea la care⁸⁵ sunt un bun și contemplația, și plăcerea, și orice altceva.

Dar Aristotel pare să fi adăugat plăcerii [25] <activitatea> contemplativă pentru a arăta că plăcerea care